

Jak pracovat s filmem Šarlatán ve školní výuce?

Metodika pro učitele

Film Šarlatán režisérky Agnieszky Holland a scenáristy Marka Epsteina je technicky velice zdařilé dílo, jež předkládá obraz minulosti, který dokáže diváka oslovit a nutí ho klást si o ní závažné otázky. Z ohlasů, které film po svém uvedení do kin vyvolal, je zřejmé, že snímek otevřel jak obecnou debatu o dobru a zlu ve vztahu jednotlivce k totalitním režimům, tak otázky ohledně života Jana Mikoláška jako historické postavy.¹ Nicméně ani jedno z těchto témat není pro potřeby vzdělávání příliš nosné. Film je potřeba vnímat jako umělecké dílo, jehož hlavním účelem není přesně zachytit minulost, a jeho tvůrci nemusí být nutně svázáni vědeckým stavem poznání o minulosti. O Šarlatánovi, ve kterém je autorská licence scenáristy opravdu silná, to platí dvojnásob. Za sporné byly označeny natolik důležité momenty pro zápletku filmu jako Mikolášková homosexualita či důvod závěrečného soudního řízení. Posláním školní výuky dějepisů však není usvědčovat tvůrce filmů z nepřesností vůči příběhům, jež je inspirovaly. Pro žáky by takový úkol měl minimální přínos v rovině kompetenční i v rovině znalostí historické materie. Situace vyvolávající etické otázky ohledně chování člověka v minulosti jsou ve snímku rafinovaně rozprostřeny do spleti různých poměrně složitých situací, které nejsou dostatečně jasně pochopitelné v omezeném prostoru, jež vyučování nabízí. Toto téma by patrně ještě komplikovala problematika vztahu moderní medicíny k alternativním přístupům léčení, od námětu filmu neoddělitelná.

Přístup, který zde nabízím, je snahou využít tento film k otevření důležitých témat moderních dějin, která zůstávají při výuce často ve stínu konvenčních vyprávění. Šarlatán je však velice zajímavě začleňuje do obrazu minulosti, který předkládá. Mám zde na mysli téma psychického tlaku na vojáky v zákopech první světové války, rizika života homosexuální menšiny v první polovině 20. století a utváření jazyka agresivních mediálních kampaní v socialistickém tisku. Ve zvoleném postupu není klíčové, jestli jsou filmové situace přesným zobrazením života Jana Mikoláška, ale to, že se jedná o zachycení chování, které vychází z dostupného poznání o minulosti natolik, že je lze považovat za dostatečně realistické. Ke každé vybrané scéně je přiřazena badatelská otázka, na kterou se žák snaží nalézt odpověď s pomocí analýzy nejen ukázky samé, ale také na základě práce s historickým pramenem a odborným textem z pera historika provádějícího výzkum na dané téma.² Tyto texty jsou předkládány žákům ve formě krátkých úryvků, jež nabízejí dostatek informací k zodpovězení dílčích otázek vedoucích ke shrnujícím úvahám.

1) Odkazy na recenze: <https://magazin.aktualne.cz/kultura/film/recenze-rozporuplny-lecitel-sarlatan-agnieszka-holland-film/r~f5edceae16211ea9d470cc47ab5f122/>; https://www.irozhlas.cz/kultura/film/recenze-sarlatan-film-ivan-trojan-jan-mikolasek-agnieszka-holland_2008260933_kro; <https://www.sisyfos.cz/clanek/1505-kdyz-je-sarlatan-skutecne-sarlatan>; <https://wave.rozhlas.cz/padesat-odstinu-sarlatanovy-zluti-novy-film-agnieszky-holland-neurazi-ale-odtece-8277591>.

2) Zvláště odborné texty vyžadovaly určité úpravy spočívající v zjednodušení pojmového aparátu, zestručnění apod. Vždy byl při těchto úpravách kladen důraz na zachování informační relevantnosti textů a tezí, s kterými historik přichází. Úryvky z historických pramenů podobnými zásahy neprošly vůbec.

Kdy zařadit aktivity do výuky?

Badatelský přístup k výuce vyžaduje dostatek času věnovaný autonomnímu zkoumání zdrojů a pramenů samotnými žáky. Ti vlastní badatelskou prací dochází k určité znalosti o minulosti. Celkový program sestavený ze čtyř oddělených aktivit lze vnímat jako shrnující reprezentativní celek složený ze sledování filmu a postupné analýzy a interpretace jeho vybraných částí. Je ale také možné aktivity rozdělit a v průběhu výuky československých dějin se k jednotlivým částem programu vracet.

Co je cílem?

Hlavní přínosy souboru aktivit lze spatřovat jak v oblasti kompetenční, tak v oblasti historicko-tematické. Práce s prameny v modelu badatelské výuky rozvíjí myšlenkové operace typu analýzy, syntézy a aplikace znalostí, jež jsou např. v Bloomově taxonomii vzdělávacích cílů považovány za vyšší a náročné operace. Jednotlivá témata, kterým se žáci budou věnovat, patří mezi méně frekventovaná, ale jsou zároveň důležitá pro pochopení současných společenských otázek (moc médií, postavení LGBTQ komunity apod.). Minulost navíc ukazují jako prostor pro vlastní úvahy, které mohou žáci sdílet a ověřovat je ve vzájemné diskusi, kterou učitel pouze moderuje.

Vztah aktivit k RVP

Rámcová aktivita spočívající v zasazení lidského života do víru dějin 20. století vede žáka k přemýšlení o historickém čase a relevanci velkých dějinných zlomů ve vztahu k osudům konkrétních lidí. Další více tematicky zaměřené soubory úkolů cílí na témata identity, emocí a hodnot ve vztahu ke konkrétní situaci v minulosti, která na jedince vytvářela určitý tlak (válka, život v totalitním režimu). Pro výuku na základní škole naplňují tyto úkoly dějepisné učivo historický čas a prostor související s tematickým celkem "Člověk v dějinách" a "Moderní doba". Skvělým podkladem je také pro výuku občanské výchovy v horizontu učiva "Vnitřní svět člověka" související s tematickým celkem "Člověk jako jedinec" (otázky profese a životních osudů, hodnotového systému náboženství, vliv sexuální orientace a její společenské akceptace na jedincův osud).³ Podobná témata rozvíjí i vzdělávací programy pro střední školy. Například v gymnaziální RVP jsou to celky "Člověk ve společnosti" (společenskovední základ) a "Moderní doba" (dějepis).⁴

Časová náročnost

Úvodní aktivita zaměřená na reflexi zážitku ze sledování filmu vyžaduje více jak dvě hodiny trvající soustředěnou práci spočívající ve sledování snímku a postupném zaznamenání určitých klíčových informací či detailů. Další dílčí aktivity jsou připraveny s ohledem na to, aby je bylo možné absolvovat během jedné vyučovací hodiny včetně rozboru výsledků žákovské práce ve skupinách či v diskusi s učitelem. Samotná práce na jednom úkolu je koncipována tak, aby

3) Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, Praha: 2021, s. 53–54, 56–57, 58–59 (dostupné z <http://www.nuv.cz/file/4983/>).

4) Jaroslav Jeřábek – Stanislava Krčková – Lucie Hučínová: Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. RVP G, Praha: MŠMT 2016 s. 40, 45–46.

trvala přibližně 15–25 minut. Důležitým faktorem je individuální nastavení kompetencí žáků ovlivňující rychlost, s jakou jsou schopni se s úkoly vypořádat. Následovat může diskuse nad výsledky žákova snažení a tematicky navazující výklad učitele.

Přístupme ke komentáři k jednotlivým cvičením, který osvětlí v praktické rovině výhody nabízeného přístupu.

Úkol číslo 1: Lidský život ve víru 20. století

Úvodní úkol, který žáky vede k strukturované reflexi zážitku z filmu. Pomáhá jim zaujmout postoj k snímku umožňující o něm začít historicky myslet. Tedy vnímat jej nejen jako silný lidský příběh či umělecké dramatické dílo, ale jako obraz minulosti.

Vzdělávací cíl:

Žáci srovnávají příběh biografického filmu se znalostmi, které mají o dějinách 20. století. Propojení zobrazených životních zkušeností konkrétního člověka s velkými událostmi dějin jim umožní lepší orientaci v celém tématu. Úkol je důležitý zejména při promyšlení otázky, jaký vliv měly určité trvalé morální postoje či profesní identita na chování hlavní postavy v proměnlivé společnosti 20. století. Sesbírání informací o hlavní postavě a úkol ji základně charakterizovat zjednoduší další práci s konkrétními situacemi, jež na tuto první aktivitu navazuje.

Klíčová slova: Dějiny 20. století – biografická metoda – trvání a změna

Časová náročnost: 140 minut

Práce na jednotlivých úkolech:

Sledování filmu (120 minut)

Žák sleduje film jako celek, zaměřuje se při tom na charakteristiku hlavní postavy. V centru jeho zájmu jsou kategorie profese, náboženství a sexuální orientace. Ve snímku se snaží odhalit klíčové momenty života filmového Jana Mikoláška.

Časová osa (15 minut)

Žák zaznamenává na časovou osu klíčové životní milníky Mikoláškovy života. Na časové ose jsou předem vyznačené milníky československých dějin daného období. Žák tak zapojuje individuální osud do struktury velkých dějin, o kterých má určitou představu z výuky dějepisu. Získává tak informaci o tom, jak se kolem člověka s určitými charakteristickými postoji mění svět a jak vypadají výzvy, kterým je vystaven.

Shrnutí (5 minut)

Žák odpovídá na badatelskou otázku, která jej nutí podat celistvou charakteristiku hlavní postavy a zamyslet se nad tím, jak její postoje ovlivňovaly přístup k životním zkouškám.

Tip pro efektivní organizaci práce:

Doporučuji zadat první úkol, včetně sledování filmu, za domácí úkol. Snímek je poměrně dlouhý a žáci se pravděpodobně budou potřebovat k některým momentům vrátit a důkladně je promyslet. Další úkoly vycházejí z dílčích momentů snímku, a proto je vhodné, aby k práci s nimi přistupovali žáci s určitou znalostí zápletky, hlavních postav apod. Celkově může aktivita trvat až 140 minut. Samotný film má stopáž 120 minut a jeho sledování protáhne plnění úkolu, kdy mají žáci vybrat a zaznamenat informace do pracovního listu.

Úkol číslo 2: Osobní otřes z bojů první světové války

Vzdělávací cíl:

Žáci jsou seznámeni s obrazem první světové války, který není úplně konvenční. Hlavním tématem není vojenská strategie, zákopová válka ani motivace jednotlivých stran konfliktu, ale strach a emoční vypětí z mezní situace vedoucí až k sebevražednému chování. Získají tak možnost promýšlet realitu velkého válečného konfliktu z pohledu obyčejného a velmi zranitelného účastníka, kterým byl pěšák v poli. Žáci promýšlejí, a případně diskutují možné motivy mezního chování v podobě sebevraždy či sebepoškozování rozšířených mezi vojáky.

Časová náročnost: 25 minut

Klíčová slova: První světová válka – dějiny emocí – traumatická minulost – perspektiva zdola

Práce na jednotlivých úkolech:

Analýza filmové ukázky (7 minut)

Žáci sledují krátkou ukázkou z filmu. Scéna obsahuje expresivní zobrazení násilí a je velmi emotivní. Zážitek nemusí být jednoduché artikulovat kvůli vzniku morálního šoku (reakce typu: „ta doba byla strašná“ apod.). Zde je potřeba podat žákům pomocnou rukou v podobě promyšleného zadání jak s ukázkou pracovat. Postupujeme metodou přiřazování klíčových slov: žáci vybírají vyjádření, která nejlépe vystihují to, co ve filmu viděli. K jednotlivým slovům přiřazují známky na škále od jedné do deseti. Tento postup umožní soustředit pozornost na obsah ukázky a neodbíhat k obecným úvahám, na které bude prostor později.

Analýza dalších zdrojů (10 minut)

Žáci studují úryvek z paměti veterána a text současného odborníka na dějiny první světové války. Všimají si v nich popisů sebevražedného chování a sebepoškozování. Tyto texty a dílčí otázky, na které mají v textech hledat odpovědi, umožní vztáhnout filmovou scénu k dobovému vzorci chování, který byl poměrně rozšířený.

Shrnutí (8 minut)

Žák odpovídá na badatelskou otázku vztahující se opět k filmu jako celku. Snaží se přijít na to, co vedlo hlavní postavu k pokusu o sebevraždu. Za úspěch lze považovat situaci, kdy žák ve své odpovědi argumentuje nejen filmovou scénou (typicky: „Nebyl schopen se smířit s tím,

že byl donucen popravít kamaráda.“), ale vztahuje její děj a vyznění k širší instrumentalizaci sebevraždy, o níž získá informace z doprovodných textů (modelově: „K pokusu o sebevraždu mohl vést panický strach z boje, všeobecná brutalita, vlastní podíl na smrti lidí včetně vlastního kamaráda. Film nenabízí vysvětlení, který z motivů převažoval.“)

Slovo k vybraným pramenům a zdrojům:

Pramen č. 1

Úryvek pochází z válečného deníku spisovatele a žurnalisty E. E. Kische, který sloužil jako desátník rakousko-uherské armády na jižní frontě v Srbsku. Tyto zápisky vyšly poprvé knižně v roce 1922. Jejich publikování odráželo autorův pacifistický názor ovlivněný levicovou politickou orientací. Válka v nich byla popisována jako zbytečné a absurdní krveprolití.

Pramen č. 2

Zdroj je výtahem ze studie vojenského historika Jiřího Hutečky z roku 2016, která se zabývá první světovou válkou a vojenskými povinnostmi z pohledu obyčejných českých vojáků. Je založena na studiu osobních poznámek a dopisů. Ústředním tématem tohoto výzkumu bylo vnímání mužnosti v kontextu brutality první světové války.

Úkol číslo 3: Být homosexuálem ve 40. letech 20. století

Vzdělávací cíl:

Žáci mají za úkol analyzovat a interpretovat ukázkou, v níž dva muži ve 40. letech řeší problémy vycházející z jejich milostného vztahu. Na základě dalších pramenů a zdrojů odkrývají dobový společenský postoj k homosexualitě a rizika s ní spojená. Cílem je, aby žák dokázal zhodnotit sílu právního a společenského rámce na chování historických postav a nahlédl jeho proměnlivost.

Klíčová slova: Protektorát Čechy a Morava – meziválečné Československo – dějiny menšin – dějiny emocí

Časová náročnost: 15 minut

Práce na jednotlivých úkolech:

Analýza filmové ukázky (5 minut)

Žáci mají za úkol rozebrat scénu, ve které probíhá intimní dialog milenců ohledně budoucnosti. Zaměřují se přitom na povahu vztahu mužů a na problémy a rizika, která spolu řeší. Klíčovou pasáží je argumentace aktéra, který uvažuje o rozchodu kvůli společenské nepřipustnosti vztahu. K tomu by ideálně měly směřovat úvahy žáků.

Analýza dalších zdrojů (5 minut)

Žáci studují další prameny a zdroje. Z litery zákona získají informace ohledně legality homosexuálního chování, ze shrnutí historika poté představu o vymáhání této legislativy. Otázky jsou

zaměřené na obecnou problematiku dobového vnímání homosexuality. Tyto znalosti jsou podkladem pro závěrečné shrnutí.

Shrnutí (5 minut)

Žáci se vracejí k filmové ukázce a na základě informací získaných z doprovodných zdrojů interpretují chování, které v ní viděli.

Slovo k vybraným pramenům a zdrojům:

Pramen č. 1

Výňatek trestního zákona pochází z jeho výkladu z roku 1936. Tento zákon platil od roku 1852 do roku 1952. Homosexualita byla legalizována v Československu až v roce 1961. Během protektorátu platila dvojkolejnost trestního práva: část obyvatel byla souzena podle přísnějšího německého práva. Tato skutečnost by však tematiku komplikovala neúměrně vzdělávacím cílům.

Pramen č. 2

Úryvek je součástí studie historika Jana Seidla, který se zabývá dějinami LGBTQ komunity v českých zemích. Text byl poměrně výrazně zkrácen a upraven, aby byl srozumitelný a přijatelně dlouhý. Nicméně je potřeba upozornit na některé údaje a závěry, které autor vyjádřil na jiném místě svého textu. Ty by mohly napomoci učitelům moderovat práci žáků se zdroji. Seidlovi se nepovedlo zjistit, že by za protektorátu docházelo k cílenému vyhledávání homosexuálů a jejich masové likvidaci (jako tomu bylo např. u Židů). Nicméně pokud na udání či náhodou policie zadržela homosexuála, byl vězněn. Jde-li o celkovou povahu nebezpečí, kterému byli v protektorátu homosexuálové vystaveni, ukazuje se, že postihy nemusely být ani automaticky tvrdší než v meziválečném období. Je však třeba připomenout, že v roce 1940 Heinrich Himmler vydal výnos, na základě kterého měli putovat do koncentračních táborů homosexuální muži, kteří svedli více než jednoho partnera. Podobná nařízení však byla uplatňována nedůsledně a velmi selektivně. Přesto je třeba připomenout, že se jednalo o velké nebezpečí, ze kterého plynuly závažné hrozby.

Úkol číslo 4: Anatomie obvinění ze zločinů proti socialistické společnosti

Vzdělávací cíl:

Žák analyzuje dobové prameny v podobě novinových článků, které utvářely negativní obraz Mikoláškovy činnosti. Cílem jejich detailního čtení je vést bádání zaměřené na způsoby, jakými probíhala dobová mediální kampaň proti konkrétním jedincům či skupinám. Tato praxe byla nechvalně známá v období politických procesů raných 50. let, ale objevovala se i během období normalizace. Žáci se zaměří na důvody a styl kritiky Jana Mikoláška: odhalují převažující trendy, které jej měly delegitimizovat v očích veřejnosti. Závěrečná otázka žáka vede ke shrnutí obvinění proti Mikoláškově, jež zároveň představují výčet charakteristik, které byly dobově nežádoucí. Vzniká tak diskusní potenciál ohledně témat propagandy a přítomnosti politického obsahu v tak bytostně exaktním oboru, jakým je medicína.

Časová náročnost: 20 minut

Klíčová slova: propaganda – analýza dobových médií – diskutujeme – historické perspektivy

Práce na jednotlivých úkolech:

Analýza filmové ukázky (7 minut)

Žák pozorně zhlédne scénu, ve které je tematizována dobová mediální kampaň proti Mikoláškově. Všimá si zejména obsahu textu, který je čten. Ukázkou porovnává s úryvkem z článku z dobového tisku. Cílem je identifikovat témata kritiky, která je proti Mikoláškově namířena.

Analýza dalších zdrojů (7 minut)

Poznatky získané z předchozí práce srovnává se závěry dalších dvou analyzovaných textů. Dobový žurnalistický článek o vzorném socialistickém zdravotním pracovišti přináší zprávu o ideálních představách, jak by léčení nemocí mělo probíhat, zatímco shrnutí vycházející z historického výzkumu stalinistické propagandy přináší informace o buržoazii jako kategorii politických nepřátel režimu. Žák zjišťuje, že se v kritice prolínají dvě opozice: věda versus pověra či šarlatánství a socialistická morálka versus buržoazní touha po majetku a luxusu. Tabulka, kam své závěry doplňuje, slouží jako pomocný nástroj analýzy těchto textů.

Shrnutí (6 minut)

Na základě svých zjištění se žák pokusí odpovědět na badatelskou otázku. Jeho aktivita by měla vést k tomu, aby zhodnotil, nakolik jsou různé roviny kritiky vůdčí, a dospěl k určitému závěru ohledně důvodů, proč byl Mikolášek zatracován. Tento úkol vede k různým interpretacím, které mohou být protichůdné, ale zároveň dobře vyargumentované a tedy mohou být považované za správné. Vzniká tak zajímavý diskusní potenciál.

Slovo k vybraným pramenům a zdrojům:

Pramen č. 1

Jedná se o pasáž článku z dobově populárního časopisu Mladý svět, který se věnoval Mikoláškově procesy. Autor popisoval činnost léčitele jako podvodný podnik zaměřený na zisk a bez jakékoli snahy o seriózní léčbu pacientů. Obvinění z kráčení daní se v něm prolíná s kritikou nevědeckých metod léčebné diagnostiky, které jsou nejen neúčinné, ale dokonce nebezpečné. To vytváří dualitu obviňování, se kterou lze pracovat v diskusi s žáky.

Pramen č. 2

Článek, který v Rudém právu vyšel ve stejné době, kdy vrcholila mediální kampaň proti Mikoláškově, představoval nejmodernější lékařská zařízení v zemi. Přináší vizi ideálního stavu, kterého by měla péče o pacienty v Československu dosáhnout. Autor oslavuje racionální, vědecké moderní diagnostické a chirurgické metody práce. Ve srovnání s předchozím článkem se jedná o oslavu těch metod, které měl Mikolášek přehlížet a zesměšňovat. Didaktická funkce tohoto pramene spočívá v kontrastním srovnání ukazujícím na zdroje kritiky Jana Mikoláška.

Pramen č. 3

Shrnutí výzkumu historičky Denisy Nečasové se zabývá obrazem buržoazie jako nepřátelské síly socialismu. Zaměřuje se na osobní vlastnosti, které měly být pro „třidu vykořisťovatelů a majetníků“ typické. Tento obraz Nečasová pojímá jako dobovou mediální jazykovou a symbolickou konstrukci, kterou analyzovala skrze důkladné čtení dobových propagandistických brožur a dobového tisku. Žák by z tohoto úryvku měl být schopen získat představu o tom, jaké rysy byly buržoazii připisovány a následně zhodnotit, do jaké míry byly přítomné v kritice Jana Mikoláška.

Jan Mikolášek jako historická postava

Během práce s filmem lze předpokládat žákovský zájem o osudy Jana Mikoláška jako historické postavy. Příkládám proto stručné shrnutí životních osudů tohoto léčitele vycházející zejména z výzkumu Martina a Ivany Šulcových, jejichž kniha je podložena informacemi z různých archivních fondů Národního archivu, Archivu bezpečnostních složek i rodinného archivu Mikoláškových příbuzných.

Jan Mikolášek (1889–1973)

Narodil se 7. 4. 1889 v Rokycanech na Plzeňsku v početné katolické rodině zahradníka Antonína Mikoláška. Byť jeho otec ovládal stejně dobře němčinu jako češtinu, své děti vychovával jako český patriot. Jeho syn Jan v mládí silně přilnul k víře a uvažoval o profesní dráze kněze. Rozhodl se však nastoupit do učení v zahradnické škole v Mödlingu nedaleko Vídně. V době jeho dalšího vzdělávání v oboru spáchal otec v roce 1907 v Rokycanech sebevraždu a rodinnou živnost převzal Janův starší bratr. Jan byl zaměstnán jako zahradník na několika sídlech rakouské a maďarské aristokracie. V roce 1913 se vrátil zpět do Čech a pracoval jako zahradník v Praze. Roku 1914 byl odveden do armády a účastnil se bojů na haličské frontě, kde si sám způsobil zranění, aby se vyhnul krvavé ofenzivě. Několik měsíců předstíral různá onemocnění, až dosáhl svého propuštění z armády. Bratr, který před válkou vedl otcovu živnost, padl na frontě a po válce podnik převzal Jan. Pod jeho vedením zahradnictví relativně prosperovalo. Ve volném čase sbíral byliny, studoval a učil se od venkovských léčitelů a bylinkářek. Obzvláště se sblížil s Josefou Mühlbacherovou, která ho naučila diagnostikovat zdravotní problémy z moči. S vlastní léčitelskou praxí začal až na přelomu 20. a 30. let v Dobrušce, kam se přestěhoval poté, co se zde oženil. Manželství však po několika letech skončilo rozlukou. O Mikoláškovy služby byl v okolí značný zájem, a to ho vedlo k opuštění zahradnictví a orientaci výhradně na léčitelství. V roce 1935 najal jako asistenta mladého muže Antonína B., který u něj byl zaměstnán až do konce 50. let. Začal si utvářet vlivnou klientelu složenou z umělců či vrcholných politiků typu Antonína Hampla, kteří mu dokázali pomoci v jeho tahanicích s místní samosprávou a s lékaři, kteří nahlíželi na jeho činnost s velkým podezřením. Svoje starosti s úřady částečně vyřešil tím, že podstoupil odbornou zkoušku ze znalosti léčivých rostlin a do konce života vystupoval jako „úředně zkoušený znalec léčivých bylin“. Dobový tisk jej však opakovaně označoval za šarlatána a několikrát dostal pokutu za nedovolené provozování lékařské praxe. Kvůli nepříjemnému dozoru úřadů a sérii anonymních udání se často stěhoval. Působil krátce v Praze a pak se usadil na Kladensku.

Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava Mikolášková praxe vzkvétala a vyhledávali ji, kromě zástupů běžných pacientů, i vysoce postavení nacisté. Mikolášek zaznamenal ve svých pamětech, že měl podstoupit zkoušku v sídle pražského gestapa spojenou s ukázkou jeho diagnostických metod, během níž prý ohromil nacistické lékaře. Nicméně, k této události se nepodařilo dohledat žádné archivní prameny. Zatímco sám udával, že léčil nacisty formátu Martina Bormanna, stále jej sledovalo jak místní četnictvo, tak gestapo. V roce 1945 však pro své styky s protektorátní elitou čelil obvinění z kolaborace. Byl internován v pracovním táboře v Dubí a musel zaplatit peněžitou pokutu, byl mu také obstaven majetek. Podezření ze zločinů proti národní cti byl oficiálně zbaven až v roce 1948. Krátce po svém propuštění se seznámil s Antonínem Zápotockým, kterého měl léčit ze zdravotních komplikací spojených s jeho vězněním v koncentračních táborech. Ten také Mikoláška až do své smrti podporoval a pomáhal mu s jeho spory se stranickými orgány i státními úřady.

Po druhé světové válce se Mikolášek přestěhoval do vily v obci Jenštejn. Jeho služby přitahovaly mnoho pacientů ochotných nakupovat nejen byliny, ale také věnovat mu zvláštní příspěvky na jeho činnost. Na pozemku vznikla velká zahrada, v níž byla soukromá kaple s pozlacenou sochou Krista Spasitele. Mikolášek své pacienty objížděl v luxusním americkém automobilu a vilu zařídil uměleckými díly. Provozoval rozsáhlou dobročinnost a mecenášství. Jeho okázalý životní styl přitahoval různá udání a anonymní útoky, ale i zájem místní KSČ a StB, která na něj vedla složku. V roce 1951 byl obviněn z uplácení činovníka Okresního národního výboru, když se snažil předejít plánovanému přeřazení svého asistenta a dalších zaměstnanců do výrobních sektorů. Soud mu vyměřil tři měsíce vězení a 500 000 korun pokuty. Trest si nicméně neodpykal díky zásahu ministra spravedlnosti, jež patrně proběhl s vědomím Antonína Zápotockého. Mikolášek prokazatelně uvažoval, že živnost předá státu a nechá se zaměstnat jako expert národního podniku Biogena, od kterého nakupoval byliny.

V roce 1954 na Mikoláška StB založila nový spis, v němž shromažďovala informace ohledně podezření na krácení daní, podvodný prodej bylin spojený s podivnými léčebnými praktikami a také ohledně jeho homosexuální orientace, kterou celoživotně vehementně popíral. V letech 1958 a 1959 se proti němu rozjela negativní mediální kampaň zaměřená zvláště na jeho „zpátečnické“ diagnostické metody a život v luxusu. V lednu 1959 byl i se svými asistenty zatčen a odsouzen za krácení daně, za které mu byl vyměřen tříletý trest, zákaz prodeje bylin po dobu pěti let po propuštění na svobodu a jeho majetek propadl státu. Nejbližší asistent byl odsouzen ke čtyřem letům odnětí svobody. V roce 1960 navíc Mikolášek čelil navýšení trestu za poškozování devizového hospodářství republiky a násilí na veřejném činiteli. Z vězení se dostal v roce 1963. Dožil v rodině svého přítele MUDr. Karla Urbánka. Během pražského jara se nakrátko k léčení vrátil, ale vzhledem k jeho věku se mu nepodařilo činnost obnovit. Zemřel v roce 1973.

Literatura: Martin Šulc – Ivana Šulcová: Životní příběh Jana Mikoláška. Pravda o slavném českém léčiteli, Praha: Mladá fronta 2020; Jan Mikolášek: Paměti přírodního léčitele, Praha: Mladá fronta 2019